

Andrzej Węgrzynowicz

WYSTĘPOWANIE PTAKÓW WODNO-BŁOTNYCH NA EFEMERYCZNYM ZBIORNIKU ŚRÓDPOLNYM POD ZAKROCZYMIEM (NIZINA PÓŁNOCNOMAZOWIECKA)

Rola krajobrazu rolniczego dla ptaków wodno-błotnych jest zagadnieniem stosunkowo słabo poznanym. Dotychczas w kraju ukazały się nieliczne opracowania dotyczące występowania lęgowego w krajobrazie rolniczym ptaków należących do tej grupy (Surmacki 1998, Węgrzynowicz 2017), brak natomiast danych z okresu migracji. Potrzebę zbierania tego rodzaju danych podkreślali m.in. Tryjanowski *et al.* (2009). Celem niniejszego opracowania jest pokazanie roli niewielkich mokradeł w krajobrazie rolniczym dla awifauny wodno-błotnej, na przykładzie niewielkiego, efemerycznego zbiornika śródpolnego zlokalizowanego na Nizinie Północnomazowieckiej.

Obszar badawczy znajduje się ok. 2 km na północ od Zakroczymia w mezoregionie Wysoczyzna Płocka. Mezoregion ten charakteryzuje się dominacją terenów uprawnych, przy stosunkowo niskim udziale lasów oraz zbiorników wodnych (Kondracki 2013). Teren badań stanowiło niewielkie, otoczone polami obniżenie terenu, w którym okresowo gromadziła się woda. Powierzchnia rozlewiska dochodziła maksymalnie do 6,5 ha, a jego głębokość nie przekraczała 50 cm. Brzegi były błotniste, pojawiały się tu też muliste wysepki, a w latach, gdy woda utrzymywała się dłużej, na brzegu i w wodzie pojawiała się roślinność wodna i okołowodna, m.in. trawy Poaceae, turzyce *Carex* sp., pałka wąskolistna *Typha angustifolia*, trzcina pospolita *Phragmites australis*, rdest ziemnowodny *Polygonum amphibium*. Bezpośrednie otoczenie terenu badań stanowiły intensywnie uprawiane pola uprawne (głównie warzywa oraz truskawki). W odległości

1 km przebiegała trasa szybkiego ruchu, a ok. 3 km od terenu badań znajdowała się krawędź doliny Wisły.

Obserwacje terenowe prowadzono w latach 2011 i 2012. W pierwszym roku woda stagnowała w zbiorniku wczesną wiosną (marzec i kwiecień), a w kolejnych miesiącach teren ten wysechł i został częściowo przeorany. Jednak pod koniec lipca ponownie pojawiły się tu rozlewiska i choć ich powierzchnia sukcesywnie spadała, utrzymały się aż do początku listopada. W roku 2012 woda na badanym terenie utrzymywała się jedynie w okresie od marca do czerwca. Po roku 2012 obszar ten został odwodniony.

W roku 2011 na omawianym terenie przeprowadzono 28 kontroli (26 III, 6 IV, 7 IV, 11 IV, 18 IV, 22 IV, 4 V, 28 VII, 30 VII, 11 VIII, 21 VIII, 27 VIII, 31 VIII, 4 IX, 7 IX, 14 IX, 23 IX, 25 IX, 29 IX, 4 X, 7 X, 11 X, 12 X, 18 X, 22 X, 25 X, 28 X, 2 XI). W kolejnym sezonie przeprowadzono 18 kontroli w następujących terminach: 5 III, 16 III, 24 III, 3 IV, 10 IV, 14 IV, 21 IV, 27 IV, 28 IV, 5 V, 9 V, 12 V, 18 V, 19 V, 21 V, 10 VI, 20 VI, 10 VII. Podczas kontroli notowano wszystkie ptaki wodno-błotne Non-Passeriformes oraz rzadsze wróblowe Passeriformes. Uwzględniano tylko osobniki związane z terenem badań, tj. żerujące, odpoczywające oraz lęgowe i prawdopodobnie lęgowe (tokujące, zaniepokojone, posiadające gniazda z jajami, pisklęta). W dniu 20 V 2012 spenetrowano cały obszar rozlewiska poszukując gniazd siewczek *Charadrius*. W przypadku siewczek i czajki *Vanellus vanellus* liczebność oparto przede wszystkim na znalezionych gniazdach, uzupełniając te dane obserwacjami ptaków wykazujących zachowania godowe. W przypadku kaczek podstawą do uznania ich lęgowości były powtarzające się obserwacje ptaków w odpowiednim okresie (Bartoszewicz i Chylarecki 2015).

Na badanym terenie stwierdzono w dwóch latach łącznie 47 gatunków wodno-błotnych Non-Passeriformes; z rzadszych wróblowych stwierdzono pliszkę cytrynową *Motacilla citreola* (tab. 1, 2). W roku 2011 na zbiorniku wykazano gniazdowanie dwóch gatunków wodno-błotnych Non-Passeriformes: czajki *Vanellus vanellus* i siewczki rzecznej *Charadrius dubius* (tab. 1). W sezonie 2012 gniazdowały ponadto: krzyżówka *Anas platyrhynchos*, siewczka obrożna *Charadrius hiaticula*, mewa siwa *Larus canus* oraz cyranka *Spatula querquedula*. W miesiącach wiosennych stwierdzono w obu latach kolejne 32 gatunki ptaków, z czego co najmniej 24 migrujące. W okresie koczowań połęgowych i migracji jesiennej na badanym terenie wykazano 34 gatunki.

Biorąc pod uwagę niewielką powierzchnię oraz efemeryczny charakter badanego terenu, liczba stwierdzonych tam gatunków jest stosunkowo wysoka. Szczególne znaczenie miał on dla migrujących siewkowców Charadrii. W okresie migracji wiosennej oraz jesiennej odnotowano tam łącznie 24 gatunki z tego taksonu (po 18 dla każdego z okresów fenologicznych). Na uwagę zasługują gatunki pojawiające się na śródlądziu rzadko lub nielicznie, takie jak kulik mniejszy *Numenius phaeopus*, kamusznik *Arenaria interpres*, płatkonóg szydłodzioby *Phalaropus lobatus*, płatkonóg płaskodzioby *Phalaropus fulicarius* (Komisja

Faunistyczna 2013) czy biegus płaskodzioby *Calidris falcinellus*. Na uwagę zasługują również znaczne koncentracje innych siewkowców – bataliona *Calidris pugnax* (160 os.) i łączaka *Tringa glareola* (150 os.) Teren badań był też miejscem odpooczynku i żerowania innych ptaków związanych ze środowiskami wodnymi, m.in. gęsi, kaczek, mew i rybitw (por. tab. 2).

Tab. 1. Występowanie lęgowych ptaków wodno-błotnych na zbiorniku śródpolnym pod Zakroczymiem. Podano liczbę par lęgowych

Table 1. Occurrence of breeding wetland birds on the reservoir near Zakroczym. Number of breeding pairs is given. (1) – Species, (2) – Year

Gatunek (1)	Rok (2)	
	2011	2012
<i>Spatula querquedula</i>		1
<i>Anas platyrhynchos</i>		2
<i>Charadrius hiaticula</i>		4
<i>Charadrius dubius</i>	1	4-5
<i>Vanellus vanellus</i>	5	5
<i>Larus canus</i>		2

Tab. 2. Występowanie niełgowych ptaków wodno-błotnych na zbiorniku śródpolnym pod Zakroczymiem. Podano maksymalną liczbę osobników stwierdzoną w danym okresie fenologicznym. W nawiasach podano zakres dat obserwacji poszczególnych gatunków

Table 2. Occurrence of non-breeding wetland birds on the reservoir near Zakroczym. The maximum number of individuals recorded during particular phenological period is given. In parentheses, the period of observation for each species is given. (1) – Species, (2) – Spring migration and breeding period, (3) – Post-breeding movements and autumn passage

Gatunek (1)	migracja wiosenna i okres lęgowy(2)		koczowania połęgowe i migracja jesienna (3)
	2011	2012	2011
<i>Anser anser</i>	20 (26 III)		
<i>Anser fabalis</i>			45 (25 IX-22 X)
<i>Anser albifrons</i>	60 (26 III)	25 (16-24 III)	7 (18-25 X)
<i>Tadorna tadorna</i>	1 (26 III)		
<i>Spatula clypeata</i>	2 (11 IV)	12 (21 IV-19 V)	15 (11-31 VIII)

cd. tabeli na następnej stronie

cd. tabeli

<i>Mareca penelope</i>	55 (26 III)		2 (21-31 VIII)
<i>Anas platyrhynchos</i>	2 (11 IV)	20 (3 IV-10 VI)	200 (21 VIII-14 IX)
<i>Anas acuta</i>	10 (26 III)		2 (21 VIII-7 IX)
<i>Anas crecca</i>		2 (21 IV)	120 (21 VIII-14 IX)
<i>Tachybaptus ruficollis</i>			6 (31 VIII-25 IX)
<i>Pluvialis squatarola</i>			3 (23-28 IX)
<i>Pluvialis apricaria</i>		35 (16 III)	
<i>Charadrius hiaticula</i>	1 (26 III)		3 (30 VII-23 IX)
<i>Charadrius dubius</i>	4 (18-22 IV)		5 (11-31 VIII)
<i>Vanellus vanellus</i>	15 (26 III-4 V)	30 (5 III-21 V)	200 (30 VII-31 VIII)
<i>Numenius phaeopus</i>			1 (31 VIII)
<i>Limosa limosa</i>	2 (6-18 IV)	5 (3 IV-21 V)	
<i>Arenaria interpres</i>		1 (19 V)	
<i>Calidris pugnax</i>	1 (6 IV)	160 (24 III-10 VI)	70 (11 VIII-29 IX)
<i>Calidris falcinellus</i>			1 (4 IX)
<i>Calidris ferruginea</i>			6 (11 VIII-7 IX)
<i>Calidris temminckii</i>		8 (9-21 V)	
<i>Calidris alpina</i>		11 (14 IV-21 V)	13 (11 VIII-25 IX)
<i>Calidris minuta</i>		9 (18-19 V)	7 (21 VIII-25 IX)
<i>Gallinago gallinago</i>			30 (11 VIII-25 IX)
<i>Lymnocyptes minimus</i>			1 (25 IX)
<i>Actitis hypoleucos</i>		1 (5 V)	2 (30 VII-11 VIII)
<i>Tringa ochropus</i>		1 (14 IV-10 VI)	3 (11-31. VIII)
<i>Tringa erythropus</i>		3 (28 IV-19 V)	5 (11 VIII-25 IX)
<i>Tringa nebularia</i>		9 (27 IV-19 V)	4 (30 VII-31 VIII)
<i>Tringa totanus</i>	2 (6-18 IV)	15 (21 IV-21 V)	3 (11-31 VIII)
<i>Tringa glareola</i>	10 (22 IV)	20 (21IV-21 V)	150 (28 VII-23 IX)
<i>Phalaropus lobatus</i>		1 (21 V)	
<i>Phalaropus fulicarius</i>		1 (18 V)	
<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	180 (26 III-22 IV)	270 (16 III-19 V)	290 (28 VII-07 X)
<i>Ichthyaetus melanocephalus</i>		1 (24 III)	
<i>Larus canus</i>	20 (26 III-4 V)	48 (16 III-18 V)	10 (28 VII-21 VIII)
<i>Larus fuscus</i>	1 (4 V)	1 (24 III-10 IV)	
<i>Larus argentatus s. lato*</i>	10 (7-18 IV)	350 (5 III-19 V)	230 (28 VII-25 X)
<i>Sternula albifrons</i>		2 (21 V)	
<i>Chlidonias leucopterus</i>		9 (21 V)	
<i>Ardea cinerea</i>		1 (27 IV)	4 (27 VIII-12 X)

cd. tabeli na następnej stronie

cd. tabeli

<i>Ardea alba</i>			1 (23 IX)
<i>Circus aeruginosus</i>	1 (18 IV)	1 (10 IV-10 VI)	1 (31 VIII-4 IX)
<i>Haliaeetus albicilla</i>		1 (16 III, 27 IV)	1 (22 X)
<i>Motacilla citreola</i>		1 (19 V)	

* wykazano co najmniej dwa gatunki: mewę srebrzystą *Larus argentatus* i mewę białogłową *Larus cachinnans*

* at least two species were recorded: European Herring Gull *Larus argentatus* and Caspian Gull *Larus cachinnans*

Rozlewiska, podobne do badanego, pojawiają się na polach po okresach obfitych opadów. Wtedy też podnosi się zazwyczaj poziom wód w rzekach i na zbiornikach zaporowych, co skutkuje tam okresowym zanikiem błotnistych i mulistych odsypisk, stanowiących miejsca żerowania siewkowców podczas migracji. Rozlewiska i oczka wodne w krajobrazie rolniczym mogą więc okresowo zastępować bardziej trwałe żerowiska znajdujące się na większych zbiornikach i ciekach. Opiswany tu przypadek jest szczególny ze względu na bliskość ważnych szlaków migracyjnych ptaków wodno-błotnych, jakimi są doliny Wisły i Narwi (Wilk *et al.* 2010), co zapewne miało wpływ na wysokie bogactwo gatunkowe awifauny.

Lęgowa awifauna wodno-błotna badanego terenu nie była bogata (6 gatunków), zwraca jednak uwagę wysoka liczebność obu gatunków siewczek, chociaż należy przy tym pamiętać, że ptaki gniazdujące na mokradłach pośród pól, mogą korzystać (np. podczas żerowania) także z otaczających terenów (Surmacki 1998). Na uwagę zasługuje również gniazdowanie mewy siwej, gatunku, który w Polsce gnieździ się niemal wyłącznie na wyspach rzecznych (Bukacińska i Bukacińska 2015).

Podsumowując, przedstawione wyniki wskazują, że w sezonach charakteryzujących się wysokim poziomem wód gruntowych, krajobraz rolniczy może lokalnie stanowić istotne miejsce występowania gatunków związanych ze środowiskami wodnymi (w szczególności siewkowców), zarówno w okresie lęgowym, jak i podczas migracji wiosennej i jesiennej.

W obserwacjach brali udział również Jan Jejno i Dawid Sikora, którym składam podziękowania.

Literatura

Bartoszewicz M., Chylarecki P. 2015. Kaczki *Anatidae*. W: Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z., Chodkiewicz T. (red.). Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny. Wyd. 2. GIOŚ, Warszawa, ss. 45-49.

- Bukaciński D., Bukacińska M. 2015. Kluczowe gatunki ptaków siewkowych na środkowej Wiśle: biologia, ekologia, ochrona i występowanie. Tom 1. Mewa siwa, *Larus canus*. Monografia, STOP, Warszawa, 44 s.
- Komisja Faunistyczna 2013. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2012. *Ornis Polonica* 54: 109-150.
- Kondracki J. 2013. Geografia regionalna Polski. PWN, Warszawa.
- Surmacki A. 1998. Breeding avifauna of small mid-field ponds in North-western Poland. *Acta Ornithol.* 33: 149-157.
- Tryjanowski P., Kuźniak S., Kujawa K., Jerzak L. 2009. Ekologia ptaków krajobrazu rolniczego. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Węgrzynowicz A. 2017. Awifauna wodno-błotna w krajobrazie rolniczym Niziny Północnomazowieckiej. *Ornis Polonica* 58: 61-72.
- Wilk T., Jujka M., Krogulec J., Chylarecki P. (red.) 2010. Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce. OTOP, Marki.

Adres autora:

03-984 Warszawa, ul. Brygady Pościgowej 6/17, e-mail: awegrzynowicz@op.pl

OCCURRENCE OF WETLAND BIRDS ON EPHEMERAL RESERVOIR NEAR ZAKROCZYM (MAZOVIAN LOWLAND)**Summary**

In 2011 and 2012, 48 species of wetland birds were recorded on small (about 6.5 ha), ephemeral reservoir localized in the agricultural landscape in the Mazovian Lowland. 6 species were found nesting in the study area, including few pairs of the Little Ringed Plover *Charadrius dubius* and Common Ringed Plover *Charadrius hiaticula*. In spring, further 32 species were recorded and during post-breeding movements and autumn passage 34 species were observed. The study area was particularly important for migrant waders. Among them, some uncommon species were observed, for example: Ruddy Turnstone *Arenaria interpres*, Red-necked Phalarope *Phalaropus lobatus* and Red Phalarope *Phalaropus fulicarius*. The results suggest that wetlands in the agricultural landscape may play an important role for wetland birds, especially waders, when their common, feeding habitats (such as shores and shoals at rivers and water bodies) are flooded.

Key words: wetland birds, agricultural landscape, Mazovian Lowland, migration.

Received – October 2017, accepted – September 2018